

Nesilden Nesile Aktarılan Bir Adaletsizlik Olarak Eşitsizlikler ve Sosyal Politika Tarzlarının Eşitsizliklere Yaklaşım Tarzları Sonucu Oluşan Siyasi Rejimler

Her türlü siyasi rejim ve her türlü devlet, bir nevi sosyal politika uygular ve sosyal servis sağlar. Demek sosyal politikanın var olup olmaması, bazı sosyal servislerin ucuz şekilde sağlanıp sağlanmaması, bazı nakit ve aynı transferlerin ve teşviklerin gerçekleşip gerçekleşmemesi *tek başlarına* bize o ülkede nasıl bir sosyal politika izlendiğini, ve buna bağlı olarak *nasıl bir siyasal rejimin oluşmakta olduğunu* anlatmamakta. Devletlerin sosyal sınıf ve sosyal statü eşitsizlikleri konusunda ne yaptıklarına, eşitsizliklerin sebebini ne şekilde algıladıklarına ve eşitsizliklerden mağdur olan kesimleri sosyal politikanın *nesnesi mi öznesi mi* kıldıklarına bakarak, o ortamda geçerli olan sosyal politika tiplerini saptayabilir, ve bu sosyal politika tipiyle oluşturulan siyasal rejimin demokrasiyle olan mesafesini tanımlayabiliriz.

Refah rejimi tipolojisini halen sıklıkla kullanmakta olduğumuz Gosta Esping Andersen, aslında kendisinden yıllar önce yazan bir başka siyaset bilimcisine çok şey borçluydu. Richard Titmuss'un 1974'te yazdığı sosyal politika kitabı, sosyal politikanın varlığının, demokrasi ve otoriterlik spektrumunda yeralan ve çok ciddi farklılıklar sergileyen siyasi rejim tiplerini ayırtırmaya yetmediğini ilk dile getiren eserdi. Richard Titmuss'un üç modeline bugün yeniden bakmak, 1970'lerin dünyasıyla bugünün dünyası arasındaki benzerlik ve farkları anlamamızda oldukça kafa açıcı.

Titmuss'a göre bireylerin, ihtiyaçlarını piyasa ve aile gibi 'doğal' olduğu kabul edilegelmiş yollardan *karşılayamadığı* ortamda, *bireylere* destek veren ve bu desteği de kısa süreli, 'balık tutmayı öğreten' tarzda veren, yoksulluğu ve eşitsizlikleri kişisel sorunlar, hatta kişilerin hataları olarak gören sistemin adı *Bakıyeci Sistemdir*.

Sosyal ihtiyaçların hak ederlik, liyakat, işteki performans ve mal üretimindeki üretkenlik kriterlerine göre verilmesini öngören, ve sosyal politikayı milli ekonominin gelişmesi için bir teşvik sistemi olarak kurgulayan sistem *Performansçı Sistemdir*.

Refah kurumlarını toplumun kapsayıcı, demokratikleştirici işlevini gerçekleştirmesi için gerekli kurumlar olarak gören, sağlanması elzem olan hizmetleri piyasa dışı tutan, ortak ihtiyaçlara yönelik sosyal servisleri mal olmaktan çıkararak, ihtiyaca bağlı, evrensel ve hak temelli hizmet veren kurumsal sistem de Titmuss'un üç modelinin sonuncusu olan *Yeniden Dağıtımcı* sistemdir.

Titmuss'un tipolojisi, eşitsizliklerin üç ayrı modelde ve bunlardan çıkarsanacak başka ve daha melez modellerde nasıl algılandığını yeniden düşünmemiz için iyi bir fırsat sunuyor. Zira Bakiyeci model bugün neoliberalleşme olarak tanımladığımız olgunun, eşitsizlikleri doğallaştıran ve eşitsizliği bireysel sorun olarak algılayan, eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde bir sistematik ve/veya adaletsizlik saptamayan kurgusuna çok yatkın.

Titmuss'un ikinci modeli olan Performansçı sistem de bugünün neoliberalizmi ile uyumlu bir sosyal politika modeli. Bu model de kişinin mesleğine ve mesleğini icra ederken ürettiği mal sayısına bakılarak yapılan performans analizine göre, hakeden ve haketmeyen ayrımı yapıyor, sosyal politikaları haketmişleri ödüllendirmek şeklinde kurgulayarak, piyasa yoluyla belirlenen bir liyakat sistemiyle karışık bir nevi patronaj sistemine yol açıyor. Ayrıca *haketme/haketmeme* gibi fevkalade öznel olabilecek, kişiden kişiye değişebilen kriterleri de her zaman şeffaf olmayan yollarla saptayarak, varolan adaletsizlik ve eşitsizlikleri derinleştiren yönde sosyal politikalar kurgulayabiliyor. Bu modelin de bugün neoliberalizm dediğimiz devasalaşmış kavramın özelliklerinden biri olduğunu rahatça görebiliriz.

Gerek Bakiyeci gerekse Performansçı sistemlerin ortak özellikleri farklılıkların her türüsünü doğallaştırmaları hatta eşitsizlikleri de '*doğal farklılıklar*' hatta *olağan hiyerarşiler* gibi algılamaları. Bu anlamda iki sistem de evrenselci değil, iki sistem de farklılıkları görüyor ve tanıyor, ancak iki sistem de eşitliği bir amaç olarak benimsemiyorlar.

Eşitsizlikleri toplumsal, bütünsel ve sistematik şekilde üretilen tabakalaşmalar olarak algılayan, bunları demokratikleşmenin önündeki engeller olarak addeden, eşit vatandaşlığın ve eşit üyelik anlayışının içinin dolması için ihtiyaca bağlı ve hak temelli

sosyal politikalar uygulayabilen yeniden dağıtımcı modelin ise, eşitsizlikleri doğallaştırmak yerine sorunsallaştırdığı görülüyor. Bu model, diğer iki model gibi eşitsizliğin sadece en yüzeysel ve belirgin semptomlarını hafifletmeyi hedeflemek yerine, sorunların kaynağını mümkün olduğunca dönüştürecek yönde, kurumsal ve sistematik adımlar atılmasını hedefliyor.

Sosyal politika literatürünün son onyılıda daha da netlikle ifade ettiği üzere, sosyal politikaya bağlı siyasi rejim tipleri, eşitsizlikleri nasıl algıladıklarına bakılarak ayrıştırılabilecekleri gibi, kadın ve aile politikalarına bakarak da ayrıştırılabilirler. Demokrasilerde sıklıkla rastlanan tarzdaki kadına yönelik sosyal politikalar, kadınların ve erkeklerin tarihten devralınmış hiyerarşik ilişkisini dönüştürmeye yönelik, bakım hizmetlerini ev içinde kadın ve erkek arasında eşit paylaşdırmayı hedefleyen, kurumsal bakımı inşa edip, masraflarını vergiler yoluyla karşılanan kamusal kurumlara devreden, kadının hayatın her alanına katılımını gerek sosyal servisler gerekse kotalar yoluyla destekleyen politikalarlardır. Bunlar, doğal kabul ettiği hiyerarşileri derinleştirmek ve daha da sistematik hale getirmek için devletin müdahaleci rol oynamasının bir örneği olmaktan ziyade, devletin, formel olarak vaadedilen siyasal eşitliğin fiiliyata dökülmesi için uyguladığı, ama *her türden toplumsal hiyerarşiye karşı, siyasi eşitliği merkeze alan ve sadece bu manada müdahaleci* olarak konumlanan kadın politikalarının örnekleridir.

Kadınlar her tür siyasal rejimin sosyal politikalarında vardırılar, ama demokratik olmayan siyasi rejimlerde kadının sosyal politikanın öznesi değil *bir nesnesi olduğu* göze çarpar.

Demokratik rejimlerde ise, eşit vatandaşlık ve eşit üyelik hakkının içini doldurma kararlılığı sayesinde, kadınların, itici bir güç olarak konumlanıp, kadınlara yönelik sosyal politikaların baş karar vericisi konumunda oldukları, kadın hareketlerinin aktif aktörler olarak sosyal politikayı şekillendirdikleri görülür.

Benzer şekilde literatür, refah rejimlerini birbirinden ayıran başka bir değişkenin de refah rejimini omzunda taşıyan toplumsal koalisyonlar olduğunu söyler. Formel siyasal eşitliğin içini sosyal haklarla ve kurumsal sosyal hizmetlerle doldurmakta olan ülkelerde,

demokratik kurumların, ve sivil toplumun demokrasiyi genişletmek isteyen kesimlerinin, sendikaların ve emeğin haklarının önemli bir itici güç olmuş olduğu not edilmiştir.

Eşitsizliklere dair demokrasi sorununun ilk ve temel çaresi, en minimalistinden en gelişkinine demokrasilerin ayrılmaz bir parçası olan ve medeni ve siyasi hakların herkese eşit sağlanmasının dolayısıyla herkesin eşit etkinlikte katılımına, kişilerin eşit vatandaş statülerinin tanınmasına, ve bu eşit statünün devamlı olacağına dair hak temelli garantilerin verilmesine dair olan *siyasal eşitliği sağlamak*. Demokratik ülkelerin anayasaları, siyasi eşitliğin yani fertlerin eşit özgürlüklerinin ve herkesin ve her kesimin eşit üyelik statüsünün gelecekte de korunacağını garanti altına alırlar.

Sosyal politika alanında sözü geçen eşitsizlikler ve bunlarla mücadele konusu tam da anayasalarda vaadedilen siyasal eşitliğin içinin doldurulması için gereken arka plandır. Demokratik rejimlerdeki sosyal politikanın sorusu, sosyal ve ekonomik eşitsizlik ve dışlanma üreten mekanizmaların siyasal eşitliği merkeze almış bir demokraside nasıl ve ne şekilde hedefleneceğidir. Nasıl medeni ve siyasi hakların kim olursa olsun herkes tarafından eşit etkinlikte icra edilebilmesine dair olan *siyasal formel eşitlik* prensibi, bu hakların icrası için gereken kaynaklara kolay erişim hakkını da tanımayı gerekli kılıyorsa, eşit vatandaşların topluma tam üyeliklerini ve kapsamışlıklarını garanti altına almak için de, medeni ve siyasal hakları ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla bir bütün halinde ele almak gerekiyor. Türkiye'nin imzacısı olduğu pekçok uluslararası anlaşmanın da gösterdiği üzere, uluslararası hukuk, soğuk savaş yıllarında konjonktürel sebeplerle suni şekilde ayrıştırılmış olan bu 5 hak çeşidini bugün tek, ve birbirinden ayrılmaz ve koparılamaz bir haklar manzumesi bütününün parçaları olarak tanımakta. Eşitlik ve özgürlükler nasıl bir bütünse, eşitsizlikler de bir bütün oluşturur ve bir alanda yaşanan mağduriyet diğer alanlara da akseder, içine doğulan aileden devralınmış toplumdaki hiyerarşik yapıların ürünü olan eşitsizlikler nesilden nesile geçer.

Dolayısıyla demokratik saiklerle düzenlenen bir sosyal politika alanı, demokrasinin temel prensibi olan siyasal eşitlik, ya da eşit statü, ya da herkesin olduğu gibi kalarak ve değişmeye zorlanmadan kapsanması prensibinin 'mütemmim cüz'ü ya da ayrılmaz bir

parçası olan bir alan. Bu alan eşit temel haklar ve demokrasiye aynı anda değdiği göre, anayasal siyaset düzleminde ve partilerüstü bir yerden üzerinde uğraşılması gereken ve gündelik siyasetten uzak tutulması gereken temel bir meselenin alanı. *Zira sosyal politikalar bizzat siyasi rejim tipine etki ediyor.* Sosyal politikalar, hedeflediği kitleler, kullandıkları dil ve içeriklerine ve sonuçlarına göre, bir toplumu daha demokratikleştirmenin en etkin araçları da olabilirler, ya da eşitsizliklerin siyaset dışına hepten itilip doğallaştırılmasında da etkin rol oynayabilirler.

Özetle, sosyal politikaların, eşitsizlikleri nasıl algıladığı, hedeflediği kitleler, hedeflemesini hangi saikle ve hangi kriterlerle yaptığı, kimin karar verici olduğu, kullandığı dil, içerik, ve amaçlanan ve yaratılan sonuçlara göre çeşitli tiplere ayrılması mümkün. Her türden siyasi rejim tipi sosyal politikayı etkin bir araç olarak kullanabilir. *Demokratik rejimlerin uyguladığı sosyal politikalar,* eşitsizliklerin sistematik ve toplumsal şekilde üretildiği olgusunu merkeze alırlar, toplumsal şekilde üretilen her türlü adaletsizliğin, yine toplumsal şekilde ve kurumlar yoluyla sistematik şekilde dönüştürülebilecekleri saptamasını yaparlar. Bu amaçla toplumsal cinsiyete, cinsiyet kimliğine, cinsel yönelime, engellilik ve yaş durumuna, dil, din, etnik köken, felsefi inanç, siyasi görüş ve vicdan temelinde azınlık olma durumuna göre, bazı grupları uzun yıllar boyunca sosyal kapsanmanın değil *sosyal dışlanmanın nesnesi* haline getirmiş farklılıkları ve bunlardan doğan farklı ihtiyaçları tanır ve karşılar, ancak bu farklılıkların eşitsiz konumlanmasından doğmuş olan hiyerarşiyi reddederek, eşit vatandaşlık statüsünün gerektirdiği eşit özgürlükleri vatandaşlarına sağlarlar. Bu amaçla, pozitif ayrımcılıktan kültürel ve sosyal haklara uzanan çeşitli mekanizmalar yoluyla, öncelikle kapsanması gereken, tarihsel olarak dışlanmış grupların hayatlarına, sosyal politikaların kısa, orta ve uzun vadede ne gibi etkileri olacağını hesaplar, eşit üyeliğin fiiliyata geçmesini sağlamayı hedeflerler. Sosyal sınıf temelli yoksunlukların ihtiyaç ve hak temelli şekilde yeniden dağıtımçı politikalarla giderilmesini amaçlar, ve temel ihtiyaçların herkes tarafından karşılanabilmesini mümkün kılarlar. Bu amaçla kaynaklara erişimi mal olmaktan ve piyasaya tabi olmaktan çıkarır ve sonucunda da siyasal eşitliği fiiliyata dökme yolunda demokratik adımlar atmış olurlar.

Türkiye 2000'li yılların başlarında hak temelli uygulamalara hız verdiyse de, son yıllarda Bakiyeci ve Performansa dayalı neoliberal dönüşümü somutlaştıran ve derinleştiren sosyal politikalarıyla, kadın/aile/doğurganlık ve dindarlaşma odağından hareket ettiği gözlemlenen ve kadınları, çocukları, gençleri, engellileri ve dışlanmış tüm grupları ve azınlıkları *bir siyasi mühendislik projesinin nesnelere* olarak algıladığına dair saptamalara yolaçan sunduğu bazı gündem maddeleriyle, emeği ve sendikalaşmayı İLO standartlarının ve uluslararası hukukun gerisinde kurgulayan anlayışı ile, kısacası şu anki gündemiyle, demokratik yönde sosyal politikalar kurgulama hedefinden üzücü şekilde sapmış durumda. Oysa demokratikleşme ekseninde kurgulanan bir sosyal politika alanının eşitsizlikleri ne şekilde ele alması gerektiği en azından prensipleri ve olası ve meşru yöntemleri itibariyle bellidir. Türkiye'nin en kısa zamanda, demokrasinin inşası yönünde eşitsizlikleri dönüştürmeyi merkeze alan sosyal politikaların oluşturulması meselesini, o sosyal politikalardan *ilk planda etkilenecek olan grupların kendilerinin* etkin katılımına sunması, ve bu grupların neye ihtiyaç duyduklarını kendilerinin saptayacağı ve sosyal politikaları etkin şekilde şekillendirmelerine meydan veren demokratik adımlar atmasını dileyerek, konuşmamı sonlandırıyorum.